

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان البرز

درس نهم آداب و رسوم مردم استان

برداشت شما از فرهنگ چیست؟

فرهنگ، روش زندگی هر قوم است که برای رفع نیازهای اساسی و نظم بخشیدن به زندگی اجتماعی خود برمی‌گزیند و بخشی از آن با عنوان فرهنگ عامه از پیشینیان به آیندگان انتقال می‌یابد.

جشن‌ها، سوگواری‌ها، رفتارهایی چون شیوه لباس پوشیدن، افسانه‌ها، ضرب‌المثل‌ها، بازی‌ها و ... از نمونه‌های بارز فرهنگ مردم یک سرزمین است. باورهای قلبی و اعتقادی، آنان را به انجام آداب و رسوم خاصی هدایت می‌کند و هویت آنها را تشکیل می‌دهد.

استان ما پذیرای مهاجرانی از سراسر کشور است و آیینۀ تمام نمای ایران؛ و چه تعبیر زیبایی به کار می‌برند که آن را «ایران کوچک» می‌نامند.

از نظر فرهنگی و اجتماعی ساکنان استان را می‌توان به دو گروه محلی و مهاجر تقسیم کرد. فرهنگ بومی در بخش‌های کوچکی مشاهده می‌شود که آن هم با گذشت زمان دچار تغییر شده است. مهاجران نیز بخشی از هویت اجتماعی خود را حفظ کرده‌اند و بر فرهنگ محلی استان تأثیر گذاشته‌اند.

در این درس با چکیده‌ای از ویژگی‌های فرهنگی استان آشنا می‌شویم.

زبان

زبان، ابزار اصلی ایجاد پیوند بین فرهنگ‌های بشری بوده است و به افراد یک گروه امکان برقراری آزادانه ارتباط با یکدیگر را می‌دهد. استان البرز دارای مردمانی با زبان و گویش متفاوت می‌باشد. زبان مردم کرج و حومه آن فارسی است. گویش مردم کرج، طالقان و مناطق شمال ساوجبلاغ به علت نزدیکی به خطۀ شمال کشور شبیه و نزدیک به گویش مازندرانی است.

ساکنان جنوب ساوجبلاغ و نظرآباد به گویش ترکی تکلم می‌کنند که لهجه آنان تفاوت‌هایی با گویش ترکی آذری دارد. در میان مردم اشتهارد نیز زبان فارسی و گویش محلی معروف به تاتی متداول است.

مهاجران زبان و گویش مادری خود را حفظ کرده‌اند، که این عامل موجب تنوع گویش در استان شده است.

بیشتر بدانیم

در مورد زبان و گویش بومی مردم کرچ نظرات متفاوتی وجود دارد. برخی معتقدند اصل و ریشه آن آمیخته‌ای از زبان مادی و اشکانی همراه با لغات دیگر زبان‌ها است، دلایل محکمی وجود دارد که این زبان باستانی بازمانده‌ای از زبان مادی است. عده‌ای این زبان را تاتی می‌نامند.

زنه یاد دهخدا بر این عقیده است که تات‌ها قومی پارسی بوده‌اند و در نواحی مازندران و استرآباد سکونت داشته‌اند. دکتر محمد معین در فرهنگ فارسی آورده است که تات کلمه ترکی است و به خارجیان ساکن مناطق تحت تصرف ترکان عثمانی (اقوام غیر ترک) اطلاق می‌شده است.

برخی دیگر بر این باورند که لهجه و گویش مردم البرز مرکزی بر قواعد زبان دری قدیم استوار است و به کار بردن واژه تات و نظایر آن در این مورد چندان درست به نظر نمی‌رسد. واژه تات را عثمانی‌ها به ایرانیان نسبت دادند و زبانشان را تاتی (یعنی دست و پا شکسته) خواندند.

جشن‌ها و اعیاد

آیین‌های مرسوم در میان مردم استان، در برگرفته جشن‌ها و اعیاد مذهبی و باستانی است. این آیین‌ها ریشه در باورهای مذهبی و تاریخی مردم دارد و موجب همبستگی و همیاری اجتماعی در بین آنها شده است. هر یک از جشن‌های ملی و مذهبی مراسم خاصی در این منطقه دارد.

آیا می‌دانید: کدام یک از جشن‌های ایرانیان به ثبت جهانی رسیده است؟

اعیاد مذهبی: عید غدیرخیم، عید مبعث، عید قربان، عید فطر، میلاد رسول اکرم (ص)، ۱۳ رجب، نیمه شعبان و... جزء اعیاد باشکوه است. مردم در این اعیاد به جشن و سرور، مدح و ثناخوانی می‌پردازند.

شب یلدا (چله): بر اساس آیینی کهن، افراد در منزل بزرگان خانواده جمع می‌شوند و بلندترین شب سال را جشن می‌گیرند. در این شب اشعار زیبای حافظ، سعدی و فردوسی را می‌خوانند؛ داستان‌های کهن را نقل کرده، فال حافظ می‌گیرند و میوه‌های

شکل ۱-۹- نمونه‌ای از میوه‌ها و تنقلات شب یلدا

ویژگی‌های فرهنگی استان

سرخ، مانند هندوانه، انار و سیب را که نمادی از خورشید است تناول می‌کنند. چهارشنبه‌سوری: در این آیین کهن ایرانیان هفت بوته‌ خار را آتش می‌زدند و از روی آن می‌پریدند و اشعاری را می‌خواندند که آثاری از آن در فرهنگ عامیانه ما موجود است. پس از برافروختن بوته‌های خار، خاکستر آن را جمع می‌کردند و از خانه بیرون می‌بردند. در بازگشت نیز اهل خانه را به تندرستی و دور کردن بلا یا مژده می‌دادند. در کنار آتش‌بازی آداب و رسوم دیگری مانند خوردن آجیل مشکل‌گشا، قاشق زنی، پختن آش و کوزه شکستن نیز مرسوم بود. همه این آیین‌ها تمایل مردم را برای تقسیم شادی با یکدیگر نشان می‌دهد اما بسیاری از این مراسم‌ها به دست فراموشی سپرده شده است و صمیمیت و شادمانی آن را تنها در حکایت پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها می‌توان شنید و تصور کرد. عید نوروز: مهم‌ترین جشن باستانی متداول در میان مردم استان، جشن نوروز است. به راه انداختن پیک‌های نوروزی، خانه‌تکانی، رویاندن دانه‌های گیاهی و آتش زدن بوته و شاخه‌های خشک درختان در شب چهارشنبه‌سوری، برگزاری مراسم یاد بود درگذشتگان، خرید لباس نو، خرید شیرینی و آجیل، گستردن سفره‌های نوروزی و ... از جمله آیین‌هایی است که در استقبال از بهار در سرتاسر خطه ایران برگزار می‌شود. هنگام تحویل سال خانواده‌ها در کنار سفره هفت‌سین می‌نشینند و دعای مخصوص لحظه تحویل سال را می‌خوانند و بعد از آن برای دید و بازدید به خانه اقوام می‌روند؛ به یکدیگر هدیه می‌دهند و سال خوبی برای هم آرزو می‌کنند. روز سیزدهم فروردین اعضای خانواده به دشت و سبزه‌زار می‌روند و سبزه سفره‌های هفت‌سین را به طبیعت می‌سپارند.

شکل ۲-۹- سفره هفت سین

سوگواری‌ها

آیین‌هایی که در برگیرندهٔ مراسم سوگواری مذهبی است و در رحلت رسول اکرم (ص) و مصائب اهل بیت (ع) برگزار می‌شود که ریشه در اعتقادات اصیل اسلامی دارد.

در ماه محرم مردم یکپارچه سیاهپوش می‌شوند و در مساجد و حسینیه‌ها مراسم سینه‌زنی، روضه و تعزیه و نوحه‌خوانی برگزار می‌شود. در این ایام مردم با دادن نذری به صورت‌های مختلف ارادت قلبی خود را به اهل بیت عصمت و طهارت نشان می‌دهند و رفع گرفتاری‌ها و حاجات خود را از ائمه طلب می‌کنند.

تعزیه (شبییه‌خوانی): تعزیه نوعی نمایش آئینی و مذهبی است که از دیرباز تاکنون در رثای شهیدان کربلا و اهل بیت (ع) اجرا می‌شود. مراسم تعزیه طالقان و برغان ساوجبلاغ از نمونه‌های آن است.

به نظر شما برگزاری آئین‌های مذهبی چه تأثیری در باورهای دینی جوانان دارد؟

شکل ۳-۹- حسینیه جویستان - محل برگزاری تعزیه در طالقان

خانواده و خویشاوندی

خانواده، هسته اصلی جامعه انسانی و محل اصلی حفظ و انتقال سنت‌های اجتماعی است. پیوند میان دو خانواده از طریق ازدواج و معمولاً همراه با آداب و رسوم و آیین‌های خاصی انجام می‌گیرد که در نقاط مختلف استان به ویژه روستاها تفاوت‌هایی در نحوه برگزاری آنها وجود دارد.

بازی‌ها

یکی از انواع سرگرمی‌های آموزنده و مفید، بازی‌های محلی است که از قدیم در میان کودکان و نوجوانان رایج بوده است. بازی‌ها؛ مهارت‌های لازم جسمانی، روانی و اجتماعی را برای زندگی آینده افراد فراهم می‌کنند. در این بازی‌ها، ضمن تفریح، شادابی و تحرک، افراد مهارت‌های هم‌زیستی، احترام به قوانین و مهارت ایفای نقش‌های آینده در زندگی را کسب می‌کنند، اما با تحولاتی که در زندگی انسان‌ها رخ داده و متداول شدن بازی‌های رایانه‌ای بسیاری از این بازی‌ها به دست فراموشی سپرده شده است.

فرهنگ شفاهی (ادبیات فولکلور)

فولکلور مجموعه عقاید، آداب و رسوم، افسانه‌ها و ترانه‌های محلی هر قوم و ملتی است که پیشینه‌ای تاریخی دارد و از صدها سال پیش تاکنون نسل به نسل به ما رسیده و توسط ما به آیندگان انتقال می‌یابد و گنجینه‌ای از لالایی‌ها، ضرب‌المثل‌ها، سخنان ساده و... است.

همیاری و تعاون

همیاری و تعاون در فرهنگ ایرانی - اسلامی ما از اهمیت خاصی برخوردار است و در همه ابعاد زندگی مردم استان به ویژه در روستاها قابل توجه است. آماده کردن زمین، کاشت و برداشت، لایروبی قنات، برگزاری مراسم اعیاد، سوگواری‌ها و ... نمونه‌هایی از همیاری و تعاون است، که در اصطلاح محلی، مردم طالقان به آن «یووری» می‌گویند. همیاری مردم در زمان جنگ تحمیلی و دفاع از میهن اسلامی بهترین نمونه آن به شمار می‌رود.

فعالیت گروهی

- ۱- درباره آداب و رسوم بومی شهر یا روستای محل سکونت خود با افراد مطلع مصاحبه کرده و آن را در کلاس ارائه کنید.
- ۲- کدام بازی‌های محلی در محل زندگی شما رایج است؟ درباره نحوه انجام آنها اطلاعاتی را جمع‌آوری کنید.
- ۳- ضرب‌المثل‌های رایج در محل سکونت خود را به کمک بزرگ‌ترها جمع‌آوری کنید و در کلاس برای همکلاسی‌های

خود بخوانید.